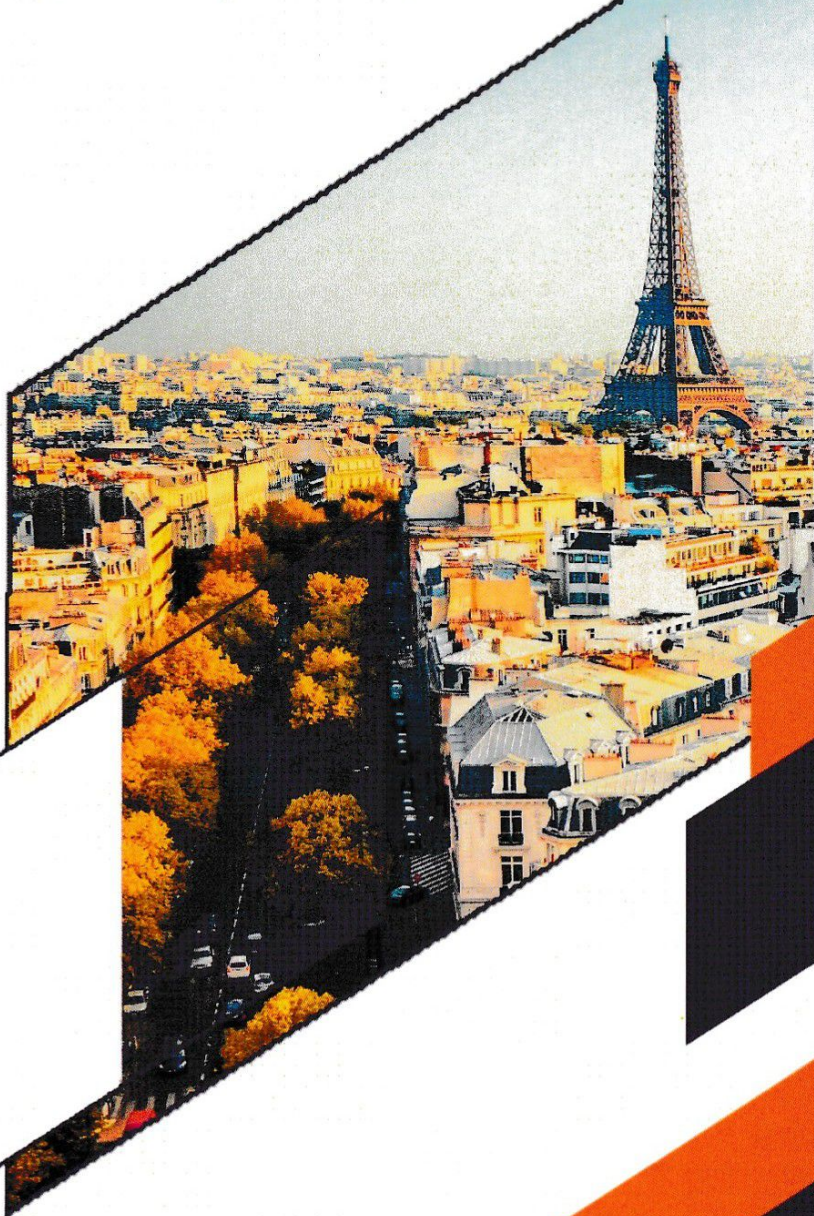

ОСНОВИ ТУРИЗМОЛОГІЇ

Кручек Олександр Алікович
Соляник Світлана Федорівна
Гордієнко Сергій Іванович

НАВЧАЛЬНИЙ
ПОСІБНИК

ОСНОВИ ТУРИЗМОЛОГІЇ

Навчальний посібник

На вшанування світлої пам'яті
доктора філософських наук, професора,
члена-кореспондента НАН України,
фундатора туризмології в Україні
Віктора Сергійовича Пазенка

ОЛДІПІУС

2020

УДК 338.48(075)
К84

Укладачі (автори):

Кручек О.А. (розділи 1.1; 1.2; 2.1; 2.2; 2.3; 3; 4; 5.1; 6);
Соляник С.Ф. (розділи 1.3; 2.4; 7);
Парубець О.В. (розділ 5.2, 5.3);
Гордієнко С.І. (розділ 8).

Рецензенти:

Лях В.В., доктор філософських наук, професор, завідувач відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України

Антоненко І.Я., доктор економічних наук, професор кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу Національного університету харчових технологій

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Причорноморського науково-дослідного інституту економіки
та інновацій (протокол №12 від 23.12.2019 р.).

Кручек О.А.

К84 Основи туризмології: навч. посіб. / Кручек О.А., Соляник С.Ф., Парубець О.В., Гордієнко С.І. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. – 234 с.
ISBN 978-966-289-299-4

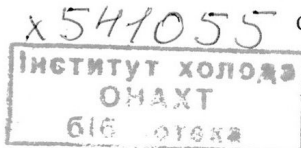
Навчальний посібник підготовлений відповідно до державного стандарту підготовки магістрів зі спеціальності «Туризм». У ньому розглядаються основні категорії, об'єкт, предмет туризмології та особливості використання туризмологічних методів у дослідженнях соціально-філософських феноменів туризму. Обґрунтовано доцільність виникнення нового наукового напрямку – туризмології, визначено та досліджено її основні категорії та структуру. Систематизовані та вивчені особливості формування особистості туриста, туристичної групи, мотивації туристської поведінки, окреслено особливості «альтернативного туризму» як нового напрямку в туризмології.

Для викладачів та студентів профільних вищих навчальних закладів, усіх, хто цікавиться туризмом як особливо значущим соціальним інститутом.

УДК 338.48(075)

© О.А. Кручек, С.Ф. Соляник,
О.В. Парубець С.І. Гордієнко, 2020
© ОЛДІ-ПЛЮС, 2020

ISBN 978-966-289-299-4

ВСТУП 7

РОЗДІЛ І

ТУРИЗМОЛОГІЯ У СИСТЕМІ ТУРИЗМОЗНАВСТВА:

ПРИНЦИПИ, МЕТОДИ ТА ФУНКЦІЇ

ТУРИЗМОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ 9

1.1. Туризм як соціокультурний
та соціально-економічний феномен сучасного світу. 10

1.2. Місце туризмології в структурі
соціально-гуманітарних наук 16

1.3. Туризмологія як наукова дисципліна:
принципи, методи, функції 21

1.4. Туризм як соціальний інститут 27

Запитання для самоконтролю 32

Рекомендована література 32

РОЗДІЛ ІІ

ТУРИЗМОЛОГІЧНІ КОНЦЕПТИ: ПОЛІЛОГ ДЕФІНІЦІЙ 35

2.1. Концепти „людський вимір туризму” „турист”,
„туризм” як епіцентр теоретичної рефлексії туризму. 36

2.2. „Подорож” як системоутворювальне поняття
туристичної науки 45

2.3. „Туристичний продукт”, „туристичні ресурси”,
„туристична індустрія” у системі
туризмологічного знання 49

2.4. „Соціокультурні комунікації” як особливий вид взаємодії в туризмі	55
Запитання для самоконтролю	59
Рекомендована література	60
РОЗДІЛ III	
ГЕНЕЗА ТА ЕВОЛЮЦІЯ ТУРИЗМОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ	62
3.1. Перші рефлексії феномену подорожей і мандрівок у міфології, літературі, філософії	63
3.2. Становлення та етапи розвитку науки про туризм	71
3.3. Внесок міжнародних туристичних організацій у наукове осмислення туризму	75
3.4. Сучасні тенденції розвитку туризмологічного знання	80
Запитання для самоконтролю	90
Рекомендована література	91
РОЗДІЛ IV	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ТУРИЗМОЛОГІЇ	95
4.1. Роль філософії туризму у системі туризмологічного знання	97
4.2. Географія туризму – наука про просторово-часові закономірності організації туристичної практики	102
4.3. Соціологія туризму як складова осмислення поведінки туристів та соціальних ролей туристичного процесу	104
4.4. Культурологія туризму: теорія культурних трансформацій особистості у контексті туристичної подорожі	107
4.5. Психологія та етика туризму як засоби аналізу індивідуальних особливостей „людини подорожуючої”	108

4.6. Екскурсознавство в системі туризмологічного знання	112
4.7. Туристичне право як категорія туризмології	115
Запитання для самоконтролю	119
Рекомендована література	120

РОЗДІЛ V	
ІНСТИТУТ ГОСТИННОСТІ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ОСМИСЛЕННЯ СУТНОСТІ ТУРИЗМУ	123
5.1. Витоки української гостинності	124
5.2. Концептуальні засади організації послуг гостинності	134
5.3. Принципи організації роботи щодо забезпечення гостинного прийому	138
Запитання для самоконтролю	141
Рекомендована література	142

РОЗДІЛ VI	
ТУРИСТИЧНА ПРОБЛЕМОЛОГІЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТУРИЗМОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ	144
6.1. Сутність проблемного мислення	145
6.2. Методологічні проблеми дослідження туристичного руху	146
6.3. Особливості дослідження проблем економічних наслідків туризму	150
6.4. Соціокультурні проблеми розвитку туризму	154
6.5. Туризм та навколишнє середовище: „проблемне поле” взаємодії	157
6.6. Проблема „альтернативного туризму”	161
Запитання для самоконтролю	169
Рекомендована література	170

РОЗДІЛ VII

ЕКОЛОГІЯ ТУРИЗМУ У СИСТЕМІ СУЧАСНИХ
ТУРИСТИЧНИХ ПРАКТИК

7.1. Проблема екологізації сучасних туристичних практик	174
7.2. Стратегія сталого розвитку як пріоритетний напрям „відповідального” туризму	180
7.3 Україна у системі екологізації всесвітнього туристичного руху: проблеми та перспективи	185
Запитання для самоконтролю	192
Рекомендована література	192

РОЗДІЛ VIII

БЕЗПЕКА В ТУРИЗМІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ

8.1. Історичні традиції безпеки подорожей	196
8.2. Базові положення безпекової політики в туризмі	201
8.3. Принципи організації безпеки в туризмі	207
Запитання для самоконтролю	213
Рекомендована література	213

МАТЕРІАЛИ ПІДСУМКОВОГО ЗАНЯТТЯ ЗІ СПЕЦКУРСУ
(ДО КОЛОКВІУМУ, СЕМІНАРУ, КРУГЛОГО СТОЛУ)

ТУРИЗМОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

ЛІТЕРАТУРА ДО СПЕЦКУРСУ

ФІЛОСОФИ, МИСЛИТЕЛІ, ДІЯЧІ КУЛЬТУРИ
ПРО ТУРИЗМ, МАНДРІВКИ ТА ПОДОРОЖІ

У структурі численних „революцій”, які переживає сучасна цивілізація (наукова, технологічна, інформаційна тощо), особливе місце посідає туристична революція. Це містке, мобілізуюче увагу дослідників та професіоналів туристичної справи поняття, констатує важливий вимір життєдіяльності сотень мільйонів людей, для яких туристичні подорожі дедалі більше стають „другим життям”. При цьому туризм як спосіб життя, для багатьох набув не образного, а буквального значення – в сфері професійної туристичної діяльності нині задіяно більш ніж 8 відсотків економічно активного населення. В орбіті цієї діяльності перебувають економіка, політика, культура і освіта всіх без виключення країн.

Вагомий вплив, який сучасний туризм справляє на всі сторони суспільного життя, потребує уважного наукового вивчення цього феномену. Адже йому притаманні як позитивні, економічно та соціально значущі можливості, так і серйозні проблеми, якими супроводжується неконтрольоване зростання масштабів та обсягів масового туризму, додаткове навантаження на природу, деформаційні зміни у „традиційному” культурному середовищі країн так званого „третього світу”, головних об’єктів інтересу численних туристичних потоків.

Наукове осмислення різноманітних практик сучасного туризму, формування сучасної „туристичної свідомості”, суб’єктів туристичного процесу – нагальна потреба часу.

Метою дисципліни є узагальнення накопичених знань в період вивчення туризмознавчих дисциплін, створення

цілісної уяви про туризм як соціальний інститут, як певну форму природно-суспільного буття та життєдіяльності людини, що подорожує.

В узагальненому вигляді курс туризмології покликаний:

- визначити сутність теорії туризму як інноваційної наукової соціо-гуманітарної та соціо-економічної дисципліни;
- розкрити у понятійний спосіб основні смислові значення туризму, проаналізувати його категоріальний апарат;
- систематизувати наукові підходи до розуміння феномену туризму, з'ясувати генезу та еволюцію туризмологічного знання, визначити зміст сучасних туризмологічних концепцій;
- визначити туризмологічні аспекти у осмисленні його значення для сучасної туристичної практики;
- з'ясувати функції туризмологічного знання, його суспільне „призначення”, коло актуальних проблем туризмознавства.